

รายงานสรุปสำหรับผู้บริหาร

ประเทศไทยได้ก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุแล้ว การออมจึงมีความจำเป็นเนื่องจากผู้ที่อยู่ในวัยสูงอายุต้องอาศัยการออมในการดำเนินชีวิตภายหลังวัยทำงาน การส่งเสริมการออมตั้งแต่วัยทำงานจึงเป็นแนวทางสำคัญในการสร้างความมั่นคงในชีวิต ความเข้าใจในเรื่องพฤติกรรมกรรมการออมของผู้มีงานทำ โดยเฉพาะกลุ่มที่มีศักยภาพในการออมสูง และกลุ่มที่มีศักยภาพในการออมต่ำ จึงมีความสำคัญสำหรับรัฐบาลในการกำหนดนโยบายการส่งเสริมการออมได้อย่างถูกต้อง การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์สามประการ คือ ประการที่หนึ่ง ศึกษารายได้ พฤติกรรมการใช้จ่าย และการออมของกลุ่มผู้มีงานทำ ประการที่สอง ศึกษาและทำความเข้าใจถึงวัตถุประสงค์หรือแรงจูงใจของการออม และรูปแบบของการออมของกลุ่มผู้มีงานทำ และประการที่สาม จัดทำข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการส่งเสริมการออมของประชาชนกลุ่มต่างๆ โดยมีขอบเขตของการศึกษาคือ ทำการศึกษากับกลุ่มผู้มีงานทำ อายุ 20 ปีขึ้นไป โดยศึกษาวิเคราะห์ทั้งในระดับภาพรวม จำแนกรายอาชีพและสถานภาพการทำงาน รายกลุ่มอายุ รายกลุ่มรายได้ และรายพื้นที่ ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาประกอบด้วย 2 แหล่ง คือ (1)ฐานข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน (The Household Socio-Economic Survey: SES) ซึ่งจัดทำโดยสำนักงานสถิติแห่งชาติทุก 2 ปี ตั้งแต่ปี 2531 ถึงปี 2549 และ (2) ข้อมูลจากการสำรวจภาคสนามจากผู้มีงานทำที่มีอายุ 20 ปีขึ้นไปในพื้นที่ 88 อำเภอ และ 29 เขต รวม 15 จังหวัด ทั้งสิ้นจำนวน 2,028 คน ผลการศึกษาสรุปเป็นประเด็นสำคัญใน 8 ด้าน ดังนี้

1. วงจรชีวิตและการวางแผนสำหรับอนาคตของผู้มีงานทำ

1.1 การศึกษาพฤติกรรมรายได้และการบริโภคจากฐานข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน แสดงว่า รายได้เฉลี่ยของผู้มีงานทำในประเทศไทยมีแบบแผนตามสมมติฐานวงจรชีวิต (Life Cycle Hypothesis) นั่นคือ

- ผู้มีงานทำจะมีรายได้เพิ่มขึ้นตามอายุที่เพิ่มขึ้น
- ช่วงอายุที่รายได้เฉลี่ยมีค่าสูงสุดอยู่ที่ระหว่าง 45 ถึง 55 ปี หลังจากนั้นรายได้เฉลี่ยจะมีแนวโน้มลดลงตามอายุที่มากขึ้น
- ผู้มีงานทำจะมีการบริโภคต่อเนื่องตลอดช่วงชีวิต ซึ่งรวมถึงช่วงอายุหลังเกษียณอายุการทำงานที่ไม่มีรายได้
- ผลของการที่โครงสร้างประชากรไทยเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ ทำให้อัตราส่วนการพึ่งพิงเพิ่มสูงขึ้น (Dependency ratio) และการออมของประเทศจะลดลง ถ้าหากปราศจากนโยบายการเร่งส่งเสริมการออมอย่างจริงจังและเป็นระบบ

1.2 อย่างไรก็ดี จากข้อมูลการสำรวจภาคสนามพบว่า

-กว่าร้อยละ 50 ของผู้มีงานทำไม่ได้มีการวางแผนในการดำเนินชีวิต โดยที่กลุ่มที่ไม่ได้วางแผนในการดำเนินชีวิตเป็นกลุ่มผู้ที่มีรายได้น้อย (นั่นคือน้อยกว่า 10,000 บาทต่อเดือน) หรือผู้มีงานทำในกลุ่มอายุมากแล้ว (40 ปีขึ้นไป) โดยเฉพาะในกลุ่มผู้มีงานทำที่มีอายุมากแล้วนั้น หากไม่ได้เริ่มการวางแผนแต่เนิ่นๆ ระยะเวลาการเตรียมความพร้อมอาจจะสั้นเกินไปที่จะออมได้เพียงพอต่อการดำเนินชีวิตในช่วงหลังวัยทำงานหรือในช่วงหลังจากที่เกษียณแล้ว

-ผู้มีงานทำประมาณร้อยละ 25 มีความกังวลใจเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตยามชราภาพ ส่วนใหญ่เกิดจาก ความกังวลว่าอาจมีเงินออมไม่เพียงพอในการใช้จ่ายยามชราภาพ ไม่สามารถพึ่งพาลูกหลานได้ หรือไม่สามารถหางานใหม่ทำได้ โดยกลุ่มผู้มีงานทำที่มีอายุมาก (40 ปีขึ้นไป) หรือกลุ่มผู้มีงานทำที่มีรายได้น้อย (โดยเฉพาะกลุ่มที่มีรายได้ต่ำกว่า 5,000 บาทต่อเดือน) จะมีผู้ที่กังวลใจในสัดส่วนที่มากกว่าในกลุ่มอื่นแต่ก็ไม่ได้วางแผนการดำเนินชีวิต อย่างไรก็ตามผู้มีงานทำส่วนใหญ่ไม่ได้วางแผนในการดำเนินชีวิตในอนาคต ทั้งนี้ พบว่ากลุ่มแรงงานนอกระบบซึ่งไม่มีหลักประกันด้านรายได้ยามชราภาพใดๆ จากโปรแกรมของรัฐบาลรองรับ ส่วนใหญ่ไม่ได้วางแผนในการดำเนินชีวิตในอนาคต และยังไม่มีความกังวลใจเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตยามชราภาพ ซึ่งผลการสำรวจนี้จะสะท้อนว่าในอนาคตประชาชน โดยเฉพาะในผู้มีงานทำที่เป็นกลุ่มแรงงานนอกระบบจะมีความเสี่ยงในเรื่องความมั่นคงของชีวิต และอาจจะกลายเป็นภาระของรัฐบาลในอนาคตได้ ซึ่งควรมีการศึกษาถึงสาเหตุ เช่น การไม่มีโปรแกรมหรือ scheme รองรับ ทศนคติต่อการออมและการวางแผนชีวิต หรืออาจจะเกิดจากความไม่แน่นอนในอาชีพการงานที่ทำให้วางแผนชีวิตได้ยากลำบาก

2. ศักยภาพการออมของผู้มีงานทำ

2.1 การศึกษาศักยภาพการออมจากข้อมูลรายงานการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนชี้ให้เห็นว่า ความสามารถในการออมจะขึ้นอยู่กับรายได้เป็นสำคัญ ซึ่งระดับของรายได้นั้นขึ้นอยู่กับอาชีพและพื้นที่ของการประกอบอาชีพ รวมทั้งมีการเปลี่ยนแปลงไปตามอายุ กลุ่มอาชีพที่มีรายได้สูงกว่ารายได้เฉลี่ยของประเทศจึงมีศักยภาพในการออมสูงกว่า ได้แก่ กลุ่มผู้มีงานทำในระดับหัวหน้างานเช่น ผู้จัดการบริษัท ผู้จัดการทั่วไปและข้าราชการระดับสูง ผู้ประกอบวิชาชีพเฉพาะต่างๆ เช่น นักวิทยาศาสตร์ แพทย์ และวิศวกร เป็นต้น สำหรับกลุ่มอาชีพที่มีรายได้เฉลี่ยต่ำจึงมีความสามารถในการออมต่ำ ได้แก่ กลุ่มผู้มีงานทำในระดับปฏิบัติการ เช่น ผู้ปฏิบัติงานที่มีฝีมือด้านการเกษตรและประมง ผู้ปฏิบัติงานในธุรกิจด้านความสามารถทางฝีมืออื่นๆ และธุรกิจอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง และผู้ประกอบการเครื่องจักรและผู้ปฏิบัติงานด้านการประกอบ เป็นต้น รวมทั้งกลุ่มผู้ใช้

แรงงานในภาคการผลิตต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น ภาคการเกษตร การประมง เหมืองแร่ การก่อสร้าง การผลิต และการขนส่ง ผู้ที่ประกอบอาชีพเกี่ยวข้องกับการขายและการให้บริการ เป็นต้น การศึกษาจากข้อมูลภาคสนามก็ยืนยันผลการศึกษาดังข้างต้นเช่นเดียวกัน

2.2 ผลการสำรวจแสดงว่าความสามารถในการออมจะเปลี่ยนแปลงตามอายุของผู้มีงานทำ โดยจะเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องตั้งแต่อายุ 20 ปีจนถึงประมาณอายุ 50 ปี หลังจากนั้นจะลดลงตามระดับรายได้ที่ลดลงและจะลดลงอย่างมีนัยสำคัญหลังจากการเกษียณอายุทำงานในวัย 60 ปี ทั้งนี้ โดยที่โดยเฉลี่ยแล้วช่วงชีวิตของผู้มีงานทำที่มีความมั่งคั่งที่สุดคือในช่วงอายุ 50 ถึง 54 ปี¹ แสดงให้เห็นว่าศักยภาพของการออมขึ้นกับรายได้นั่นเอง ซึ่งสอดคล้องกับผลที่ได้จากการวิเคราะห์ฐานข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน

2.3 นอกจากนั้นผลการสำรวจก็มีความสอดคล้องกับข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการกระจายรายได้และรายได้เฉลี่ยรายภาคของประเทศไทย นั่นคือ ผู้มีงานทำในกรุงเทพฯ นั้นมีรายได้เฉลี่ยสูงสุด จึงมีความสามารถในการออมสูงที่สุด รองลงมาคือผู้มีงานทำในภาคกลาง ภาคใต้ ภาคเหนือ และท้ายที่สุดคือผู้มีงานทำในภาคตะวันออกเฉียงเหนือซึ่งมีรายได้เฉลี่ยต่อหัวต่ำที่สุดในประเทศไทย

2.4 นอกจากนั้นยังพบว่าผู้มีงานทำในเขตเมืองจะมีความสามารถในการออมเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องเฉลี่ยจนถึงอายุประมาณ 50 ปีและจะลดลงหลังจากนั้นตามโอกาสของการสร้างรายได้และการเปลี่ยนแปลงของระดับรายได้ ในขณะที่ผู้มีงานทำในเขตนอกเมืองจะมีระดับรายได้และความสามารถในการออมค่อนข้างคงที่อยู่ในระดับต่ำตลอดช่วงชีวิต

2.5 จากข้อมูลการสำรวจภาคสนามโดยให้ผู้มีงานทำประเมินตนเองเกี่ยวกับความสามารถในการออม พบว่า ผู้มีงานทำร้อยละ 60.7 ออมเงินได้ และร้อยละ 39.3 เป็นผู้มีปัญหาด้านการออมที่ไม่สามารถออมได้และมีความสามารถในการออมได้แต่ไม่เก็บออมประกอบด้วยกลุ่มที่ใช้จ่ายหมดพอดี (ร้อยละ 26.4) กลุ่มที่รายได้ไม่พอใช้จ่ายและยังต้องกู้ยืมเงินเพิ่ม (ร้อยละ 9.0) และกลุ่มที่มีความสามารถในการออมได้แต่ไม่ได้เก็บออม (ร้อยละ 3.0)

และเมื่อศึกษาลงลึกไปถึงกลุ่มผู้ที่ไม่ได้ โดยเฉพาะกลุ่มผู้มีงานทำที่ยังไม่ได้กู้ยืมเงินพบว่า สาเหตุสำคัญของการออมไม่ได้ของกลุ่มผู้ที่มีความสามารถในการออมได้แต่ไม่ได้ออม ได้แก่ ความต้องการซื้อสินค้าบริการใหม่ๆ อยู่เสมอ ผู้มีงานทำกลุ่มนี้จะอยู่ทั้งในกลุ่มที่มีรายได้สูงมากและกลุ่มอาชีพที่มีรายได้ต่ำ ซึ่งกลุ่มที่มีความสามารถในการออมได้แต่ไม่ได้ออมนี้นับได้ว่าเป็นกลุ่มเป้าหมายสำคัญกลุ่มหนึ่งในการส่งเสริมการออมที่มาตรการส่งเสริมจะต้องให้ความสำคัญใน

¹ ช่วงอายุที่รายได้เฉลี่ยมีค่าสูงสุดอยู่ที่ระหว่างอายุ 45 ปีถึง 55 ปี

เรื่องการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการใช้จ่าย ทัศนคติในเรื่องความมั่นคงในชีวิต และการเข้าถึงเครื่องมือทางการเงินรวมทั้งการให้ความรู้ทางการเงิน

สำหรับกลุ่มที่ออมไม่ได้เนื่องจากใช้หมดพอดี ซึ่งมีอยู่ประมาณร้อยละ 26.4 ของผู้มีงานทำนั้น ออมไม่ได้เนื่องจากมีภาระค่าใช้จ่ายสูง ได้แก่ ภาระค่าใช้จ่ายในการอุปโภคบริโภคของครอบครัวมีมาก และรายได้ในปัจจุบันน้อยเกินไป ผู้มีงานทำกลุ่มนี้จะอยู่ในกลุ่มอาชีพที่มีรายได้ต่ำ และเมื่อพิจารณาจากโครงสร้างรายจ่ายครัวเรือน พบว่า ค่าใช้จ่ายโดยส่วนใหญ่ของครัวเรือนเป็นค่าใช้จ่ายจำเป็น ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่ามาตรการเพื่อลดค่าใช้จ่ายของครัวเรือนเพื่อเพิ่มการออมสำหรับกลุ่มที่มีรายได้น้อยนั้นจะทำได้อย่างมีข้อจำกัด ซึ่งจากข้อมูลรายงานการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนพบว่า โดยเฉลี่ยแล้วสัดส่วนค่าใช้จ่ายในการบริโภคในกลุ่มอาหารของรายจ่ายครัวเรือนทั้งหมด คิดเป็นประมาณร้อยละ 32.87 ของรายจ่ายครัวเรือนทั้งหมด รองลงมาคือ ค่าใช้จ่ายในการบริโภคในกลุ่มที่อยู่อาศัยเครื่องแต่งบ้านและเครื่องใช้ต่างๆ (ร้อยละ 21.05) ค่าใช้จ่ายในการบริโภคในกลุ่มการเดินทาง (ร้อยละ 14.53) และค่าใช้จ่ายในการบริโภคในกลุ่มอื่นๆ (ร้อยละ 10.52) ตามลำดับ นอกนั้นเป็นค่าใช้จ่ายในการบริโภคในกลุ่มสันทนาการ (ร้อยละ 5.53) กลุ่มค่าตรวจรักษาพยาบาลและค่าใช้จ่ายส่วนบุคคล (ร้อยละ 5.53) กลุ่มเสื้อผ้า เครื่องแต่งกายและรองเท้า (ร้อยละ 4.32) การสื่อสาร (ร้อยละ 2.44) เครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์ (ร้อยละ 1.96) ดอกเบี้ยจ่าย (ร้อยละ 1.55) และยาสูบ (ร้อยละ 1.30)

2.6 เมื่อพิจารณาเฉพาะกลุ่มผู้มีงานทำที่ออมเงินได้จากข้อมูลการสำรวจภาคสนามชุดเดียวกัน พบว่าเงินออมต่อเดือนต่อรายได้หลักและรายได้เสริมหรืออัตราการออมคิดเป็นประมาณร้อยละ 27 แต่เมื่อพิจารณาจากกลุ่มผู้ที่ไม่ได้และออมได้รวมกันทั้งหมด จะได้ว่า อัตราการออมคิดเป็นประมาณร้อยละ 16 โดยที่พบว่าอัตราการออมจะสูงในช่วงแรกของวัยทำงาน แต่อัตราการออมลดลงอย่างชัดเจนช่วงกลางของวัยทำงานหลังช่วงอายุ 35-39 ปี แม้ว่ารายได้จะยังเพิ่มขึ้น ดังนั้นจึงได้ข้อสรุปที่สำคัญประการหนึ่งว่า การส่งเสริมการออมนั้นจะต้องเริ่มตั้งแต่ช่วงแรกของวัยทำงานและดำเนินการอย่างต่อเนื่องเพื่อรักษาหรือเพิ่มอัตราการออมให้สูงขึ้นตามรายได้ที่มากขึ้น

2.7 การประกอบอาชีพเสริมของผู้มีงานทำเป็นหนทางหนึ่งในการเพิ่มรายได้ กลุ่มผู้มีงานทำที่ประกอบอาชีพเสริมในสัดส่วนที่มากที่สุดได้แก่ กลุ่มผู้มีงานทำที่อายุน้อย โดยเฉพาะกลุ่มอายุ 40-49 ปี กลุ่มที่มีรายได้น้อยหรือกลุ่มที่มีรายได้ไม่มั่นคง ได้แก่ กลุ่มรายได้น้อยกว่า 5,000 บาทต่อเดือน กลุ่มผู้ที่ประกอบอาชีพเกษตรและประมง และกลุ่มแรงงานนอกระบบ ซึ่งจะเห็นว่ากลุ่มผู้มีงานทำที่มีการทำงานเสริมจะสามารถเก็บเงินได้มากทั้งในแง่จำนวนเงินออมและอัตราการออม ผลการศึกษาในส่วนนี้จึงตอกย้ำถึงความจำเป็นของนโยบายกระตุ้นการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่มีการขยายฐาน

กิจกรรมทางเศรษฐกิจและโอกาสด้านอาชีพอย่างทั่วถึง เพื่อเพิ่มรายได้ให้ผู้มีงานทำในทุกกลุ่ม อันจะส่งผลไปสู่การออมที่เพิ่มขึ้นในภาพรวม และความมั่นคงในชีวิตสำหรับปัจเจกบุคคล

3. รูปแบบการออมของผู้มีงานทำ

3.1 ข้อมูลรายงานการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนระหว่างปี พ.ศ. 2531 – 2547 แสดงว่า ลักษณะการสะสมสินทรัพย์ของครัวเรือนไม่มีการเปลี่ยนแปลงมากนัก รูปแบบการสะสมสินทรัพย์ที่ครัวเรือนไทยมีในสัดส่วนของมูลค่ามากที่สุด คือ การถือเงินสด รองลงมาคือการฝากเงินในธนาคารพาณิชย์ อันดับสามคือการสะสมสินทรัพย์ในรูปของบ้านและที่ดิน และอันดับที่สี่คือการการสะสมผ่านการลงทุนทางธุรกิจของครัวเรือน ซึ่งมีสัดส่วนค่อนข้างต่ำกว่าการสะสมสินทรัพย์ในสามอันดับแรกมาก

3.2 การพิจารณารูปแบบการสะสมสินทรัพย์ตามลักษณะโครงสร้างของครัวเรือน พบว่า ประเภทของครัวเรือนมีอิทธิพลต่อรูปแบบการสะสมสินทรัพย์ของครัวเรือนอย่างชัดเจน สำหรับครัวเรือนที่ประกอบด้วยคนชราและเด็กในเขตพื้นที่นอกกรุงเทพมหานครจะมีสัดส่วนมูลค่าการสะสมสินทรัพย์อยู่ในรูปเงินสดค่อนข้างมากกว่าครัวเรือนประเภทอื่นๆ

3.3 เมื่อพิจารณาถึงความนิยม (ความถี่) ในรูปแบบการออมของผู้มีงานทำ พบว่า รูปแบบการออมที่ได้ความนิยมมากที่สุดคือ การออมในรูปของเงินฝากในธนาคารพาณิชย์ (ร้อยละ 60.3) รองลงมาคือถือเงินสด (ร้อยละ 21.5) และอันดับสามคือการประกันชีวิตประเภทสะสมทรัพย์ (ร้อยละ 18.2) เมื่อทำการศึกษาเชิงลึกถึงความนิยมของประเภทเงินฝากพบว่าส่วนใหญ่จะนิยมการฝากเงินที่มีการผูกพันในระยะสั้น นั่นคือ ผู้มีงานทำจะนิยมเงินฝากออมทรัพย์สูงที่สุด (ร้อยละ 72.7) รองลงมาคือฝากประจำ (ร้อยละ 10.1) และเงินฝากเดินสะพัดมีเพียงร้อยละ 4.8 ดังนั้น โดยส่วนใหญ่แล้วการออมที่เกิดขึ้นจึงไม่ได้มีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการสะสมสินทรัพย์ในระยะยาว แต่ส่วนหนึ่งก็สะท้อนถึงข้อเท็จจริงว่ารายได้หลักเฉลี่ยในฐานข้อมูลนั้นอยู่ที่ประมาณ 15,438 บาท ซึ่งเป็นระดับที่ยังไม่สามารถผูกพันกับการสะสมทรัพย์ระยะยาวได้ และอีกส่วนหนึ่งก็สะท้อนถึงทัศนคติต่อการออมระยะยาวที่ยังไม่แพร่หลายในประเทศไทย ซึ่งรวมถึงการซื้อพันธบัตรระยะยาวที่มักจะเป็นนิยมเฉพาะเฉพาะในกลุ่มที่มีรายได้สูง

3.4 เมื่อศึกษาถึงความสัมพันธ์ของรสนิยมในการออมกับตัวแปรต่างๆ พบว่า ผู้มีงานทำที่มีรายได้น้อยมักนิยมการออมที่มีสภาพคล่องสูง นอกจากนั้นยังพบว่าผู้ที่มีการศึกษาสูงจะยังมีความนิยมที่จะออมผ่านเครื่องมือที่มีการผูกพันในระยะยาวมากยิ่งขึ้น ดังนั้น หากรัฐบาลต้องการส่งเสริมให้ผู้มีงานทำออมเงินผูกพันระยะยาวจึงจำเป็นต้องส่งเสริมด้านรายได้ ควบคู่ไปกับการส่งเสริม

ความรู้ทางการเงินให้ขยายวงกว้างมากขึ้น

นอกจากนี้ผลการศึกษาในส่วนนี้ยังสะท้อนให้เห็นข้อเท็จจริงที่ว่าความง่ายหรือต้นทุนในการเข้าถึงสถาบันการเงินมีส่วนในการกำหนดรูปแบบของผู้มีงานทำในพื้นที่ ดังจะเห็นได้ว่ากลุ่มตัวอย่างที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลจะให้ความสำคัญกับการออมในรูปแบบการฝากเงินในธนาคารพาณิชย์ และการออมในรูปแบบของการทำประกันชีวิตประเภทสะสมทรัพย์ ในขณะที่กลุ่มตัวอย่างที่อาศัยอยู่นอกเขตเทศบาลจะมีการฝากเงินกับกลุ่มออมทรัพย์ในพื้นที่ ดังนั้นรัฐบาลจำเป็นต้องส่งเสริมการออมให้เหมาะสมกับพื้นที่ด้วย รวมถึงการพัฒนาองค์การการเงินฐานราก และการขยายความครอบคลุมของบริการทางการเงินให้กว้างขวางขึ้น

3.5 ในด้านความเชื่อมโยงของรูปแบบของการออมกับระดับการศึกษาของผู้มีงานทำ พบว่ากลุ่มที่มีการศึกษามากขึ้นยิ่งมีความนิยมที่จะออมผ่านเครื่องมือที่การผูกพันในระยะยาวมากยิ่งขึ้น รวมทั้งมีความหลากหลายมากขึ้น ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นเพราะการเข้าถึงและการมีความรู้ด้านการเงิน นอกจากนี้ยังอาจเป็นเพราะกลุ่มที่มีการศึกษามากมักจะมีอาชีพที่มั่นคงและรายได้โดยเฉลี่ยสูงกว่าด้วย ผลการศึกษามีดังนี้

(1) กลุ่มตัวอย่างที่มีการศึกษาต่ำกว่ามัธยมศึกษาตอนปลาย จะนิยมการออมกับกลุ่มออมทรัพย์ในพื้นที่ การฝากเงินในธนาคารพาณิชย์ และการถือครองเงินสด

(2) กลุ่มตัวอย่างที่มีระดับการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายและอนุปริญญา จะนิยมการฝากเงินในธนาคารพาณิชย์เป็นลำดับแรก รองลงมาคือการถือครองเงินสด และอันดับที่สามคือการทำประกันชีวิตประเภทสะสมทรัพย์

(3) กลุ่มตัวอย่างที่มีระดับการศึกษาในระดับปริญญาตรีขึ้นไป จะนิยมการฝากเงินในธนาคารพาณิชย์เป็นลำดับแรก รองลงมาคือการทำประกันชีวิตประเภทสะสมทรัพย์ และอันดับสามคือการฝากเงินในสหกรณ์ออมทรัพย์

4. วัตถุประสงค์ของการออม

ในการวิเคราะห์สาเหตุสำคัญหรือแรงจูงใจที่ทำให้ผู้มีงานทำส่วนใหญ่ออมเงินในรูปแบบของการถือไว้เป็นเงินสดหรือเงินฝากธนาคารพาณิชย์นั้น สามารถพิจารณาได้จากวัตถุประสงค์ของการออมหลักเกณฑ์ในการเลือกรูปแบบการออมที่อยู่เบื้องหลังการตัดสินใจวางแผนการออม รวมไปถึงประเด็นด้านรสนิยมในการออม ซึ่งมีผลการศึกษา ดังนี้

4.1 การออมมีหลายจุดประสงค์ด้วยกัน เช่น ออมเพื่อวัตถุประสงค์ตามวงจรชีวิต เพื่อความเตรียมพร้อม และเพื่อให้เป็นมรดกตกทอด โดยผู้มีงานทำให้ความสำคัญกับการออมเพื่อ

เตรียมพร้อมยามฉุกเฉินมากที่สุด เนื่องจากพบว่าผู้มีงานทำไม่ว่าอยู่ในช่วงอายุใด หรือกลุ่มรายได้ใดจะให้ความสำคัญกับการออมเพื่อไว้ใช้ในยามเจ็บป่วยหรือเกิดอุบัติเหตุและภัยพิบัติต่างๆ ไว้ในลำดับต้นๆ นอกจากนั้น การเก็บออมเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายของบุตรหลานและการออมเพื่อไว้ใช้ยามชราภาพอยู่ในลำดับความสำคัญรองลงมา และแรงงานในระบบส่วนใหญ่จะให้ความสำคัญกับการเก็บไว้ใช้ในยามชราภาพมากกว่าแรงงานนอกระบบ ซึ่งส่วนหนึ่งอาจจะเป็นเพราะมีความแน่นอนในเรื่องกระแสรายได้มากกว่า ทั้งนี้ วัตถุประสงค์การเก็บออมเพื่อใช้ยามชราภาพและการออมเพื่อเป็นมรดกตกทอดมีความสำคัญมากขึ้นในกลุ่มรุ่นอายุที่มากขึ้น ในขณะที่วัตถุประสงค์การเก็บออมเพื่อเป็นเงินทุนในการประกอบอาชีพจะมีความสำคัญน้อยลงในกลุ่มรุ่นอายุที่มีอายุน้อยมากขึ้น

4.2 ดังนั้น ผู้มีงานทำออมเงินในรูปแบบของการถือไว้เป็นเงินสดหรือเงินฝากธนาคารพาณิชย์ซึ่งมีสภาพคล่องสูง ก็เพื่อใช้ในยามเจ็บป่วยหรือเกิดอุบัติเหตุและภัยพิบัติต่างๆ นั้นเอง

5. หลักเกณฑ์ในการเลือกรูปแบบการออม

สำหรับหลักเกณฑ์ในการเลือกรูปแบบการออมที่อยู่เบื้องหลังการตัดสินใจวางแผนการออมของผู้มีงานทำ จากการศึกษาพบว่า

5.1 หลักเกณฑ์สำคัญที่ผู้มีงานทำใช้ในการเลือกรูปแบบการออม 4 อันดับแรก คือ 1.ถอนหรือฝากได้ง่ายแม้จะออมเงินไว้น้อย 2.การออมที่คงเงินต้นไว้แน่นอน ไม่สูญหาย 3.สามารถเปลี่ยนเป็นเงินสดได้ง่าย 4.รูปแบบการออมเข้าใจง่าย ไม่ซับซ้อน สำหรับทุกกลุ่มวัยใดและทุกกลุ่มรายได้

5.2 ผู้มีอายุ 60 ปีขึ้นไป ยังให้ความสำคัญกับรูปแบบการออมที่เข้าใจง่ายไม่ซับซ้อนอีกด้วย สะท้อนให้เห็นว่าผู้มีงานทำที่อายุน้อยขึ้น ยังนิยมการออมแบบความเสี่ยงต่ำถึงแม้จะได้รับผลตอบแทนต่ำ ผู้มีงานทำที่มีรายได้ต่ำกว่า 25,000 บาท ให้ความสำคัญกับเกณฑ์ที่ว่าถอนหรือฝากได้ง่ายแม้จะออมเงินไว้น้อย และการออมที่คงเงินต้นไว้แน่นอนไม่สูญหาย และสามารถเปลี่ยนเป็นเงินสดได้ง่ายเป็นลำดับต้นๆ ในทำนองเดียวกันผู้มีงานทำที่มีรายได้ตั้งแต่ 25,000 ขึ้นไป จะให้ความสำคัญกับการออมที่คงเงินต้นไว้แน่นอนไม่สูญหาย พอๆ กับการถอนหรือฝากได้ง่ายแม้จะออมเงินไว้น้อย ซึ่งหลักเกณฑ์ในการเลือกรูปแบบการออมดังกล่าวทำให้ผู้มีงานทำนิยมออมเงินในรูปแบบของการถือไว้เป็นเงินสดหรือเงินฝากธนาคารพาณิชย์

6. รสนิยมและความรู้เกี่ยวกับการออม

การศึกษาในด้านรสนิยมเกี่ยวกับการออมในการเลือกสถาบันการเงิน พบว่า ผู้มีงานทำจะให้ความสำคัญกับความสะดวกในการใช้บริการ (เช่น อยู่ใกล้บ้าน) มากที่สุดถึงร้อยละ 61.3 โดยผู้มีงานทำสามารถเดินทางไปธนาคารได้อย่างสะดวกเป็นสัดส่วนสูงถึงร้อยละ 87.9 ในกรณีที่ไม่สามารถใช้บริการธนาคารได้ มักจะเก็บออมไว้กับตนเองในรูปของเงินสด (ร้อยละ 80.6) จากผลการศึกษาข้างต้น กล่าวได้ว่า รัฐบาลมีความจำเป็นต้องสนับสนุนบทบาทขององค์กรการเงินระดับชุมชน เพื่อให้เป็นทางเลือกที่สะดวกและต้นทุนต่ำในการเข้าถึงของผู้มีงานทำในพื้นที่

สำหรับความรู้เกี่ยวกับการออมนั้น พบว่า ผู้มีงานทำรู้จักเครื่องมือที่เกี่ยวข้องกับการออม (รวมถึงการกู้ยืม) เป็นอย่างดี อย่างเช่น บัตร ATM บัตรเงินผ่อนสินค้า (เช่น อีออน อีซีบาย เฟิร์สช้อยส์) เป็นต้น แต่ในเรื่องพื้นฐานทั่วไปนั้น ดูเหมือนว่ามากกว่าร้อยละ 70 ขาดความรู้เกี่ยวกับการเงิน ยกตัวอย่างเช่น มีผู้ที่ตอบถูกเกี่ยวกับอัตราดอกเบี้ยต่อปีในการกู้เงิน 10,000 บาท ซึ่งเจ้าหนี้กำหนดให้จ่ายดอกเบี้ยเดือนละ 1,000 บาท อยู่เพียงร้อยละ 15.9 มีผู้ที่ไม่ทราบเกี่ยวกับอัตราดอกเบี้ยเงินฝากออมทรัพย์ของธนาคารพาณิชย์ อยู่ถึงร้อยละ 79.5 อีกทั้งผู้มีงานทำร้อยละ 81.2 ไม่รู้จักกองทุนรวมหุ้นระยะยาว (LTF) ส่วนผู้ที่รู้จักและมีความรู้เกี่ยวกับกองทุนรวมหุ้นระยะยาว (LTF) เป็นอย่างดี มีอยู่เพียงร้อยละ 1.6 นอกจากนั้นยังพบว่าสัดส่วนของผู้ที่ไม่มีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับการเงินจะเพิ่มขึ้นเมื่ออายุมากขึ้น ในทุกกลุ่มรายได้มีสัดส่วนของผู้ที่ไม่มีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับการเงินมากกว่าผู้มีความรู้ เมื่อเปรียบเทียบเฉพาะผู้มีงานทำที่ไม่มีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับการเงินด้วยกัน ผู้ที่มีรายได้น้อยกว่าจะมีสัดส่วนของผู้ไม่รู้สูงกว่าผู้มีรายได้มากกว่า

7. การออมเพื่อการชราภาพ

7.1 คนที่มีความกังวลมากส่วนใหญ่คือผู้ที่ออมไม่ได้ ในขณะเดียวกัน ผู้ที่กังวลใจน้อยหรือไม่กังวลใจเลยคือผู้ที่เก็บออมได้มากอยู่แล้ว นอกจากนั้นเมื่อพิจารณาถึงความต้องการรายได้หลังเกษียณ พบว่า ผู้มีงานทำมีแนวโน้มต้องการรายได้ในระดับที่สูงขึ้นแม้ว่าจะเป็นช่วงหลังเกษียณ

7.2 ผู้มีงานทำที่ออมได้ส่วนใหญ่ไม่ได้ออมเงินแบบผูกพันระยะยาว การออมในระยะยาวเกิดขึ้นบ้างผ่านการออมเงินแบบประกันชีวิตประเภทสะสมทรัพย์ จากการศึกษาพบว่า กลุ่มผู้มีงานทำที่มีรายได้สูง กลุ่มผู้มีงานทำอายุน้อย หรือกลุ่มผู้มีงานทำในเมืองจะมีผู้ที่ซื้อประกันชีวิตแบบสะสมทรัพย์ในสัดส่วนที่มาก จึงเกิดประเด็นน่าเป็นห่วงว่า กลุ่มอื่นๆ นอกเหนือจากที่กล่าวมานั้น ยังขาดหลักประกันด้านรายได้ยามชราภาพเพื่อตนเอง

7.3 อีกทั้งยังพบว่า กลุ่มแรงงานในระบบซึ่งเป็นผู้ที่มีหลักประกันด้านรายได้ยามชราภาพอย่างเป็นทางการจากรัฐบาล กลับเป็นผู้ที่ออมเงินระยะยาวเพื่อการชราภาพกับบริษัทประกันหรือสถาบันการเงินภาคเอกชน และมีแนวโน้มการสร้างหลักประกันเพื่อยามชราภาพหลากหลายรูปแบบมากกว่ากลุ่มแรงงานนอกระบบ ในทางตรงกันข้าม ผู้มีงานทำในกลุ่มแรงงานนอกระบบจะออมเงินกับกลุ่มออมทรัพย์ และการออมเงินเพื่อการฌาปนกิจสงเคราะห์ แต่เงินในส่วนนี้ใช้เพื่อการจัดการงานศพของตนเองหรือเพื่อการดำรงชีวิตของครอบครัวที่ยังมีชีวิตอยู่ ไม่ได้เพื่อการชราภาพของตนเองแต่อย่างใด ซึ่งข้อค้นพบนี้น่าจะสะท้อนถึงเรื่องความแน่นอนของรายได้ ที่กลุ่มแรงงานในระบบมักจะมีกระแสรายได้ที่มีความแน่นอนมากกว่าทำให้มีศักยภาพในการออมเงินระยะยาวเพื่อชราภาพมากกว่า จึงนำไปสู่ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายที่รัฐบาลต้องเร่งให้ความสำคัญกับการสร้างหลักประกันเพื่อยามชราภาพให้กับกลุ่มแรงงานนอกระบบ

8. แนวทางการส่งเสริมการออมของกลุ่มผู้มีงานทำ

จากผลการศึกษาข้างต้น กอปรกับข้อเท็จจริงที่ว่าประเทศไทยได้ก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุแล้ว การออมจึงเป็นปัจจัยทางเศรษฐกิจที่สำคัญในการที่จะรักษาและเสริมสร้างศักยภาพของประเทศในอนาคต การศึกษานี้มีข้อเสนอแนะแนวทางการส่งเสริมการออมของผู้มีงานทำ ดังต่อไปนี้

8.1 ด้านการเพิ่มรายได้และการลดรายจ่าย

(1) ส่งเสริมให้ประชาชนมีรายได้เพิ่มขึ้นและสร้างโอกาสทางอาชีพ โดยเฉพาะกลุ่มที่มีรายได้น้อยหรือกลุ่มที่มีรายได้ไม่มั่นคง ซึ่งมีรายได้ไม่เพียงพอต่อการใช้จ่ายที่จำเป็น จึงทำให้ไม่สามารถออมได้หรือออมได้ในระดับต่ำหรืออยู่ในฐานะที่มีหนี้สิน เนื่องจากผลการศึกษายืนยันว่าปัจจัยที่สำคัญที่สุดต่อระดับการออม คือ ระดับรายได้ กลุ่มที่มีรายได้มากกว่ามีแนวโน้มที่จะมีความสามารถในการออมสูงกว่า ดังนั้น แนวทางการบริหารจัดการเศรษฐกิจมหภาคเพื่อสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างมีเสถียรภาพจึงเป็นเงื่อนไขจำเป็นต่อการส่งเสริมการออม ประกอบกับจะต้องเร่งเพิ่มรายได้ทั้งในรูปเงินเดือน ค่าจ้าง รวมทั้งรายได้ภาคเกษตร และรายได้จากการประกอบธุรกิจ โดยเฉพาะธุรกิจ SMEs ซึ่งเป็นกลุ่มประชากรที่มีฐานรายได้ต่ำ ทั้งนี้การเพิ่มรายได้ที่เป็นค่าจ้างและเงินเดือนนั้นจะต้องตั้งอยู่บนฐานของการเพิ่มผลิตภาพการผลิต/ผลิตภาพแรงงาน ซึ่งจะเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ผู้มีงานทำมีรายได้เพิ่มขึ้นอย่างมั่นคงโดยไม่เป็นแรงกดดันต่อภาวะเงินเฟ้อ นอกจากนี้การส่งเสริมการประกอบอาชีพเสริมที่มีรายได้ที่มั่นคงเป็นสิ่งจำเป็นในการเพิ่มรายได้ โดยเฉพาะกลุ่มที่มีรายได้น้อยหรือกลุ่มที่มีรายได้ไม่มั่นคง เช่น กลุ่มผู้ประกอบการอาชีพเกษตรและ

ประมง เพื่อให้กลุ่มเสี่ยงนี้มีกระแสรายได้ที่มั่นคง สามารถวางแผนการออมได้อย่างสม่ำเสมอ
ต่อเนื่อง

สำหรับกลุ่มผู้มีงานทำที่มีรายได้ปานกลาง การเพิ่มรายได้เพื่อการส่งเสริมการออม
นั้น จะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพของการออมด้วย เนื่องจากผู้มีงานทำที่มีรายได้เพิ่มขึ้นถึงระดับหนึ่งจะ
สามารถออมได้หลากหลายรูปแบบขึ้น ซึ่งจะส่งผลให้มีโอกาสได้รับผลตอบแทนที่สูงขึ้น

(2) การเพิ่มรายได้จะต้องทำควบคู่กับการลดรายจ่าย โดยเฉพาะในกรณีของผู้
ประสบปัญหาข้อจำกัดทางด้านสภาพคล่อง (ผู้ที่มีศักยภาพในการหารายได้ในอนาคต แต่ไม่
สามารถกู้ยืมเงินเพื่อการบริโภคในปัจจุบันได้) จะนำเงินไปใช้จ่ายหมด เมื่อมีรายได้เพิ่มขึ้น
นอกจากนี้กลุ่มที่มีรายได้ปานกลาง/สูง หรือกลุ่มผู้มีงานทำที่มีความสามารถในการออม แต่ไม่ได้
เก็บออม เมื่อมีรายได้เพิ่มขึ้นจะนำไปใช้จ่ายเนื่องจากมีความต้องการสินค้าบริการใหม่ ๆ อยู่เสมอ
จึงควรส่งเสริมการใช้ชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการใช้จ่าย โดยการลด
การบริโภคสินค้าที่ไม่จำเป็น ทำบัญชีครัวเรือน ผนวกให้มีการออม และส่งเสริมความรู้ด้านการ
ออมควบคู่กันไปด้วย นอกจากนี้รัฐบาลสามารถลดรายจ่ายที่จำเป็น เช่น รายจ่ายที่อยู่อาศัย
รายจ่ายเพื่อการศึกษา รายจ่ายเพื่อการขนส่ง ผ่านนโยบายการคลังภาษีอากรและนโยบายรายจ่าย
ของรัฐ เช่น การลดหย่อนดอกเบี้ยสำหรับที่อยู่อาศัย การสนับสนุนการช่วยเหลือด้านค่าใช้จ่าย
การศึกษา การปรับปรุงการขนส่งสาธารณะในกรุงเทพและภูมิภาคให้ดีขึ้น เป็นต้น

8.2 ด้านการส่งเสริมความรู้และสร้างจิตสำนึกเกี่ยวกับการออม จากผลการศึกษาแสดงให้เห็น
เห็นว่า ประชาชนส่วนใหญ่ยังไม่ตระหนักถึงความสำคัญของการออม ไม่ได้วางแผนในการดำเนิน
ชีวิต/วางแผนการเงิน โดยมีถึงร้อยละ 40 ของผู้มีงานทำยังไม่ได้เก็บออม นโยบายการส่งเสริมความรู้
และการสร้างจิตสำนึก จึงเป็นนโยบายหลักที่จะต้องดำเนินการควบคู่ไปกับการส่งเสริมรายได้ โดยมี
แนวทางดังนี้

(1) ปลุกฝังให้ประชาชนเห็นความสำคัญของการออม และควรบรรจุเป็นส่วนหนึ่ง
ในหลักสูตรการศึกษาทุกระดับ เพื่อเป็นการปลุกฝังให้ประชาชนเห็นความสำคัญของการออมตั้งแต่
ก่อนเริ่มเข้าสู่ตลาดแรงงาน ทั้งนี้ควรกำหนดให้การออมเป็นวาระสำคัญและเร่งด่วน โดยกำหนดให้มี
แคมเปญ "การออมเพื่อชีวิตที่มั่นคง" เพื่อเป็นแรงผลักดันให้ทุกภาคส่วนในสังคมและตระหนักถึง
ความสำคัญของการออมร่วมกัน และร่วมกันสร้างกิจกรรมอย่างต่อเนื่องตลอดปี นอกจากนี้ควรขอ
ความร่วมมือในการประชาสัมพันธ์และรณรงค์ในสื่อทุกรูปแบบ ทั้งรายการวิทยุ โทรทัศน์ สิ่งพิมพ์
และวิทยุชุมชน โดยรัฐบาลควรจัดตั้งองค์กรภาครัฐที่ทำหน้าที่เป็นเจ้าภาพดูแลภาพรวมของการออม
ของประเทศทั้งในระดับมหภาคและจุลภาค เพื่อให้การส่งเสริมการออมของประเทศมีเอกภาพ

(2) ส่งเสริมให้ประชาชนมีการวางแผนทางการเงิน และสนับสนุนให้ภาคเอกชนทำหน้าที่บริการวางแผนทางการเงินให้มากขึ้น และครอบคลุมถึงประชาชนในชนบท

(3) ส่งเสริมความรู้ด้านการเงินพื้นฐาน เพื่อให้ประชาชนมีความรู้พื้นฐานด้านการเงิน การลงทุน การออม การบริหารจัดการด้านการเงิน และความเสี่ยงทางการเงิน ซึ่งจะช่วยให้ผู้มีความสามารถบริหารจัดการเงินลงทุนและเงินออมได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งในด้านการเพิ่มระดับการออม รวมถึงการสร้างความปลอดภัยให้กับรูปแบบการออม เพื่อเป็นการสร้างโอกาสในการเพิ่มผลตอบแทนจากการออม โดยควรบรรจุหลักสูตรความรู้พื้นฐานทางการเงินในทุกระดับการศึกษา

(4) ส่งเสริมความรู้ผ่านองค์กรนายจ้าง กำหนดให้องค์กรนายจ้างของรัฐและเอกชนจะต้องให้ความรู้เกี่ยวกับการออมเพื่อการเกษียณอายุแก่ลูกจ้างของตน เพื่อให้ลูกจ้างตระหนักถึงความจำเป็นของการออม

8.3 ด้านการเพิ่มประสิทธิภาพของกลไกทางการเงิน ควรมีมาตรการการส่งเสริมการออมแตกต่างกันตามกลุ่มเป้าหมายต่าง ๆ ระหว่างกลุ่มผู้มีความสามารถที่มีรายได้ปานกลาง/สูง ในเมือง และกลุ่มที่มีรายได้ปานกลาง/ต่ำในชนบท

(1) สำหรับกลุ่มผู้มีความสามารถที่มีรายได้ปานกลาง/สูงในเมือง รัฐบาลควรดำเนินมาตรการการส่งเสริมการออมผ่านเครื่องมือทางการเงินประเภทต่างๆดังที่กระทำอยู่ในปัจจุบันอย่างต่อเนื่องต่อไป โดยใช้นโยบายลดหย่อนภาษีอากรเป็นมาตรการเสริม ไม่ว่าจะเป็นเงินสะสม เงินสมทบต่อกองทุนบำเหน็จบำนาญราชการ กองทุนประกันสังคม กองทุนสงเคราะห์ครูและครูใหญ่ โรงเรียนเอกชน กองทุนสำรองเลี้ยงชีพ เบี้ยประกันชีวิต การซื้อหน่วยลงทุนในกองทุนเพื่อการเกษียณอายุหรือเพื่อการออมระยะยาว (RMF) นอกจากนี้ควรมีการเพิ่มผลิตภัณฑ์การเงินให้มีความหลากหลายมากขึ้น ผ่อนปรนกฎระเบียบด้านภาษีอากรเพื่อเอื้อให้สถาบันการเงินได้ออกเครื่องมือทางการเงินให้มีความหลากหลายมากขึ้น โดยเฉพาะประกันชีวิตแบบบำนาญเลี้ยงชีพ เพื่อเป็นการกระตุ้นการออมเพื่อการชราภาพโดยภาคเอกชน เนื่องจากปัจจุบันคนไทยส่วนใหญ่มีแนวโน้มรู้จักและซื้อประกันชีวิตแบบสะสมทรัพย์เท่านั้น หรือการให้สิทธิพิเศษสำหรับการออมตามวัตถุประสงค์ เช่น เพื่อการศึกษา และที่อยู่อาศัย

(2) สำหรับกลุ่มผู้ที่มีรายได้ปานกลาง/ต่ำ ในชนบท รัฐบาลควรสนับสนุนบทบาทของสถาบันการเงินเฉพาะกิจของรัฐ และองค์กรการเงินในระดับชุมชน เพื่อตอบสนองความต้องการในพื้นที่ของผู้มีงานทำที่เข้าถึงบริการของธนาคารพาณิชย์ได้ยาก ทั้งในด้านการเดินทางหรือด้านจิตวิทยา ทั้งนี้ ยังเป็นการลดต้นทุนในการเข้าถึงสถาบันการเงินให้กับผู้มีความสามารถที่มีถิ่นพำนักอาศัย

ในเขตชนบทอีกด้วย นอกจากนี้อาจจะสนับสนุนให้มีการพิจารณาช่องทางการออมในรูปแบบใหม่ๆ ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตในชนบท เช่น ไปรษณีย์

(3) เสริมสร้างความเข้มแข็งขององค์กรการเงินชุมชน ทั้งทางด้านการบริหารจัดการ การบัญชี ข้อบังคับทางกฎหมาย และการตรวจสอบควบคุมภายใน เพื่อให้ประชาชนเกิดความเชื่อมั่นและมาใช้บริการมากขึ้น และช่วยลดความเสี่ยงความเสียหายทางการเงินที่จะเกิดขึ้น

(4) ให้สถาบันการเงินเฉพาะกิจของรัฐ หรือองค์กรการเงินในระดับชุมชน รวมทั้ง กองทุนบำเหน็จบำนาญข้าราชการ เป็นกลไกหลักในการส่งเสริมความรู้ทางการเงิน เพื่อให้ความรู้ สนับสนุน และแนะนำระดับการออมเงินและแบบแผนการออมที่เหมาะสมให้กับผู้มีการทำงาน

8.4 พัฒนาระบบบำนาญภาครัฐ

(1) รัฐบาลควรเร่งเข้ามาช่วยด้านการเตรียมการก่อสร้างหลักประกันด้านรายได้ยามชราภาพสำหรับผู้ที่ยังไม่มีหลักประกันที่มั่นคง เช่น ระบบบำนาญเพื่อแรงงานนอกระบบ เป็นต้น โดยอาจจะจัดตั้งระบบบำนาญสำหรับกลุ่มนี้โดยเฉพาะ ในรูปแบบของระบบบำนาญแห่งชาติ โดยใช้กลไกองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและ/หรือกลไกชุมชนที่ได้ริเริ่มการจัดสวัสดิการบำนาญไว้อยู่แล้ว เป็นพื้นที่รองรับสนับสนุน

(2) รัฐบาลอาจจะเพิ่มระดับการออมโดยการจัดตั้งกองทุนบำเหน็จบำนาญแห่งชาติ ตามแนวคิดของกระทรวงการคลัง สำหรับผู้มีหลักประกันรายได้ยามชราภาพอยู่แล้วและ/หรือผู้ที่อยู่ในกลุ่มแรงงานนอกระบบ และมีศักยภาพการออมสูง เช่น กลุ่มผู้จัดการ ผู้บัญญัติกฎหมาย ข้าราชการระดับสูง

8.5 การสร้างความเข้มแข็งของโครงข่ายคุ้มครองทางสังคม เพื่อช่วยเหลือกลุ่มที่ไม่สามารถออมได้/ออมต่ำ ให้มีหลักประกันในการดำรงชีพ นอกจากนี้รัฐบาลควรสร้างความแข็งแกร่ง/จัดตั้งโครงข่ายคุ้มครองทางสังคมหรือส่งเสริมบทบาทขององค์กรการเงินในระดับชุมชนเพื่อบรรเทา/ชดเชย ความสูญเสียอันเกิดจากความไม่แน่นอนในการดำรงชีวิตในรูปแบบต่างๆ เช่น สวัสดิการสังคม (พิการ / ประสบอุบัติเหตุ / ประสบภัยพิบัติ) กองทุนกักเก็บฉุกเฉิน เพื่อให้ประชาชนลดรูปแบบการออม เพื่อเตรียมพร้อมยามฉุกเฉิน (Precautionary Saving) และปรับเปลี่ยนวิธีการสะสมสินทรัพย์ของครัวเรือนไปสู่รูปแบบที่มีประสิทธิภาพและมีผลตอบแทนที่สูงกว่าได้

Executive summary Report

Thailand has entered aging society; therefore, savings will be important tools for Thai employed person to allocate resources across their life-cycle, especially during retirement period. Promoting savings in early stage of work is an essential step to maintain workers' life sustainability. As a result, it is important to understand savings behavior, particularly among those who have high potential to save and those who have low potential to save, in order to help policy guiding for promoting private savings in Thailand. This research aims to achieve three main objectives. First, to study income pattern, spending behavior and savings of Thai employed persons; second, to study and understand their purpose or motivation of savings and saving patterns; third, to prepare suggestion about promoting savings among various group of population. The study focuses on the data derived from employed persons aged 20 and above, classified by occupations, work status, age, income levels, and region. Data used in this study came from two sources (1) The Household Socio-Economic Survey (SES) produced by the National Statistical Office from 1988 – 2006. (2) Primary data collected from field surveys among 2,028 employed persons aged 20 and above, covering 88 Amphurs and 29 Districts of the overall 15 Provinces of Thailand. Results from the study can be summarized in 8 points as follow:

1. Life cycle and future plan

1.1 The studies of income and expenditure patterns from the Household Socio-Economic Survey show that average income of employed persons in Thailand is consistent with the life cycle hypothesis, that is

- Employed persons have higher income as they get older
- Peak of employed person's income occurs at age between 45 – 55 years old, after that average income tends to decline as age increases
- Employed persons' consumption expenditures continue for the whole life, including post retirement phase when there is no income
- From the above conclusion, entering aging society of Thai population

would lead to decreasing savings while dependency ratio is increasing unless serious and systematic saving promotion measures are introduced.

1.2 However, data from field study shows that

- More than 50% of employed persons have no life plan. Most of them are low income (less than 10,000 Baht per month) or old age workers (above 40 years old). Particularly for old workers, if no early savings is initiated, saving period could be too short. Therefore, their savings are inadequate for living during post retirement period.

- About 25% of the sample has concerns about living in the retirement period, they still do not plan for it. These worries come from lack of adequate savings to live in elderly years, unreliability on their children or inability to find new job. In particular, higher age group workers (40 years old or above) and lower income (particularly lower than 5,000 baht per month) have more concern than those in other groups. Besides, informal employed persons do not concern about their life when they get old. This survey shows that not only informal employed persons will have risk in life security; they can also be government's burden in the future. The study involves retirement preparation scheme, perception in savings and life planning, work uncertainty which may cause difficulty in life planning, is further required.

2. Savings potential of Thai employed persons

2.1 The study of savings potential from the Household Socio-Economic Survey shows that potential to save depends on income, where income also depends on occupation and region of work and varies according to age. High income group, such as those in chief position (including general manager, and high ranking bureaucrats), professionals (including scientists, physicians, and engineers), has higher potential to save. On the other hand, low income group such as those in operation level workers in agricultural and fishery sectors, those in handicraft and related business, those in machinery and manufacturing sectors as well as those in production sectors such as agricultural, fishery, mining, construction, manufacturing, and transportation, have lower savings ability. Data from field study also confirms the above conclusion.

2.2 Survey shows that ability to save increasing continually from 20 years old to 50 years old and decreasing eventually due to decreasing income and significantly declining after retirement. On average, the wealthiest period is between 50- 54 years old . As a result, savings potential varies according to income change. This result corresponds with the study of data from the Household Socio-Economic Survey.

2.3 Besides, survey also corresponds with the fact about Thailand's income distribution and average income classified by regions; i.e., workers in Bangkok have highest average income and, thus, highest capability to save. This follows by workers in Central region, South, North and finally those in North-East who have the lowest per capita income in Thailand.

2.4 Employed persons in urban area have continuing capability to save until about 50 years old and then it decreases gradually resulting from change of income level and lower opportunity. Whereas, employed persons who live outside the city area maintain low income and low saving capability throughout their life.

2.5 When asking employed person to do self-evaluation on saving capability, workers who can save account for 60.7% while 39.3% said they have no ability to save. Among this latter group, 26.4% has balanced earning and expenditure, 9.0% needs to borrow in order to make ends meet and 3.0% has capability to save but does not do so.

Among those who cannot save, particularly employed persons who have capability to save and have no outstanding debts, reason for not save is the constant needs to buy new products. Workers in this category are in both high and low income. Those who have capability to save but not yet save are an important target of saving promotion measure. Such measures must give priorities to changing spending behavior, changing attitude about life security and increasing access to saving tools as well as increasing financial literacy.

For those who cannot save because they have balance income and expenditure, which accounts for 26.4% of total workers, they cannot save because household's consumption burden is high and current income is too low. Employed person in this category are among low income group.

Considering household expenditure pattern, most of the household's spending is essential expenditure. Therefore, measures to reduce family expenditure in order to increase savings are limited. From the Household Socio-Economic Survey, spending on food accounts for 32.87% of total household expenditure; followed by housing and furniture expense (21.05%), transportation expense (14.53%), and others (10.52%). Other expenses are recreation (5.53%), medical expense and personal expense (4.32%), communication (2.44%), alcoholic drinks (1.96%), loan interests (1.55%) and tobacco (1.30%).

2.6 From the same field survey focusing on employed persons who can save, savings ratio (savings per main and subsidiary income) equals to 27%. However, when combining samples from workers who unable to save and who able to save, savings ratio becomes 16%. The evidence shows that savings rate is high in early working age but reduces significantly in the middle of working period after 35-39 years old despite of increasing income. Therefore, we find important conclusion that saving promotion must be introduced in early stage of working and should be done continually to maintain or increase savings ratio when the employed person get higher income.

2.7 Secondary job is considered an alternative way to increase income. Most of employed persons that have secondary job are workers in higher age group, particularly those 40 – 49 years old, low income or insecure income who earning less than 5,000 baht per month, workers in agricultural and fishery sectors, and labor in informal sector. They can save more both in terms of savings amount and savings ratio. This part of study confirms the necessity of economic growth promotion policies which expand economic activities base and working opportunities for all so that workers in all categories can gain income which would lead to overall higher savings and more security for individual.

3. Savings pattern

3.1 Data from the Household Socio-Economic Survey between 1988 – 2004 show that pattern of household asset accumulation does not change much over time. The highest value asset of Thai family is cash, bank deposit, land and house, and family

business investment respectively. It is worth mentioning that the last type of asset accumulation has significantly lower proportion than the first three.

3.2 In term of asset accumulation pattern classified by family structure, the study found that family type has strong influence over savings pattern. Families with elderly and children outside Bangkok area have higher asset accumulation in form of cash than other types of families.

3.3 With regards of savings pattern preference, bank deposit is the most popular (60.3%) followed by cash holding (21.5%) and saving-type life insurance (18.2%). Further study shows that short term deposit is more popular (accounts for 72.7%) than fixed deposit (10.1%) and current account (4.8%). Therefore, the purpose of savings is not for long term asset accumulation. This reflects partly that workers' income (with the average income of 15,438 Baht) may not high enough to invest in long-term savings. This fact also shows that long term savings is not yet popular in Thailand; and the study also found that buying long term bond is popular only among higher income group.

3.4 Considering the relationship between saving preference and other factors, low income workers prefer high liquidity form of savings. Higher education workers prefer long term saving. If government wants to promote long term saving; therefore, increasing income measures should be developed together with expanding financial literacy.

Result of the study also shows that cost or ease of access to financial institution influences savings patterns in each area. Sampling in municipality area gives significance in commercial banks deposit and life insurance while sampling outside municipality area prefer to save with local saving groups. Therefore, the government must promote savings according to Thai people's preference along with developing grass-root financial institution and expanding financial service coverage.

3.5 According to relationship between savings pattern and education levels, higher education group prefers long term savings and in various forms. Partly, this is because of their ability to access financial services, possess higher financial literacy, work in more secured job, and have relatively higher income. The study found that:

- (1) Employed persons with lower-than high school education prefer to

save with saving group in the area, deposit with commercial bank, and hold cash, respectively.

(2) Employed persons with high school education or with diploma level prefer to save with banks, hold cash, and life insurance, respectively.

(3) Employed persons with bachelor degree prefer to save in form of bank deposit, life insurance, and savings with cooperative society.

4. Savings objectives

In order to analyze Thai employed persons' motivation to save in form of cash or commercial banks' deposit, further study in their savings objectives as well as the study of savings criteria and savings preference, are conducted. Results are:

4.1 Savings objectives include savings according to life cycle usage, preparation for emergency and as family heritage. Preparation for emergency is the most important objective in every age group or income group. Employed workers put top priority in savings for sickness, accident or other disasters. Savings for children's expense and savings for retirement are also important but with lower priority. Interestingly, workers in formal sector give importance to retirement savings than workers in informal sector. This is partly because workers in formal sector have more certain cash flow. Savings for retirement and savings for heritage are more important in older age group in which savings for entrepreneurial investment becomes less important

4.2 It can be concluded from the study that the use of emergency (sickness, accident, and disasters) is the main reason for savings. Therefore, the employed persons prefer to save in form of cash or deposit which has high liquidity.

5. Criteria for types of savings

From the study of criteria for savings pattern selection, we found that

5.1 Four most important savings criteria are 1. Convenience to withdraw or deposit despite small amount of savings 2. Guarantee of the principal deposit 3. High liquidity 4. Simplicity and easy to understand for all age and income groups.

5.2 Those aged 60 and older prefer simple saving instruments. This is also because older workers feel more comfortable with lower risk instruments despite of lower return. Those workers with income lower than 25,000 baht see the convenience to withdraw and deposit despite small amount of deposit, securing of the principal and high liquidity as the most important factors. Those who have income more than 25,000 baht give equal importance to securing of principal and convenience of withdrawal and deposit. This confirms the result of study that workers prefer to save in form of cash or bank deposit.

6. Savings preference and knowledge

Considering criteria for choosing financial institution, the study shows that convenience of access (such as close to home) is the most important factor (61.3%). About 87.9% of the sample can visit banks conveniently. For those who cannot access banking service, 80.6% prefer to save in form of cash. From the above study, we may conclude that government must support local financial organizations as alternative financial service providers with convenient and low cost of access for workers in the area.

Regarding savings knowledge, employed persons know savings (as well as loan) tools well such as ATM card and personal credit card (AEON, Easy Buy, First Choice, and etc). However, in term of basic financial knowledge, more than 70% do not have adequate financial literacy. Only 15.9% can correctly answer the question asked about the annual interest rate of 1,000 baht interest payment per month for 10,000 baht loan. As many as 79.5% do not know saving interest rates of commercial banks. About 81.2% of the sample does not know the meaning of LTF. Only 1.6% knows and understands LTF well. The older the workers, the higher proportion of those who do not have basic financial knowledge. In every level of income groups, proportion of those who have no basic financial knowledge is higher than those who have. Comparing among those workers who do not have financial knowledge, proportion of workers with low income is higher than those with higher income level.

7. Savings for retirement

7.1 From the study about concerns of post retirement living and saving capability, we found that unable-to-save workers have the most concern. Those who can save enough have less concern and no concern at all. In addition, the study reveals that workers also want to have higher income even after retirement.

7.2 Most of employed persons who can save do not save in long term. Some have long-term saving in term of life insurance. The study shows that high income level workers, young age group workers and workers in urban area have high proportion of saving-type life insurance. Therefore, there is concern that those out of the mentioned groups have no income security when they get old.

7.3 The study also found that workers in formal sectors who have income security from the government turn to be long-term savers for their retirement with insurance companies and private financial institutions. Workers in this group tend to have various forms of post retirement (income) security more than those workers in informal sectors. On the contrary, informal workers save with saving group and funeral savings, used for their own funeral or for the living of the rest of their family not for their own retirement. This finding shows that workers in formal sector have more stable cash annuity. From such evidence, government must give importance to retirement security system for workers in informal sectors so they have opportunities to create such security for themselves.

8. Measures to promote savings

From the above study together with the fact that Thailand has entered aging society, savings is considered an important economic factor to maintain and promote future potential of the country. This study proposes that

8.1 Increase income and reduce expenditure

(1) Promote increased income and create job opportunity particularly among those low income or unsecured income groups who earn less than their necessary expenditure, led to inability to save or can save only in small amount or fall in debtor

position. The study shows that the most important saving factor is income level. Higher income level tends to have higher potential to save. Therefore, macroeconomic management targeting stable economic growth is the essential condition to promote savings. Also, it is necessary to increase income in form of salary, wages and agricultural payment as well as income from business especially SMEs type which is in low income base group. Increase of wages and salary should be based on the increase of labor productivity, which is regarded as stable income increase policy and does not cause pressure on inflation. Promoting secured income from secondary job is also necessary to increase income, particularly among those low income and unsecured income workers such as farmers and fishermen so that workers in this risk group have secured cash flow and can plan for sustainable savings.

For employed persons in middle income level group, income-increasing policy would enhance effectiveness of various forms of savings because once workers can increase their income to certain level, they have higher opportunity to gain more returns from the variety of their savings which would be an important economic drive.

(2) Income-increasing policy must be conducted along with expenditure reduction program. Increase income alone is inadequate for saving promotion. Those who have liquidity constraint problem (having potential to earn in the future but unable to borrow for current consumption) would spend as much as they earn when their income increase. Furthermore, those employed persons with middle and high income levels and those workers with saving capability but not yet save tend to spend more if they earn more because they have needs for new products. Sufficiency ideology is necessary in order to educate them to change their spending behavior by reducing unnecessary consumption, making household account, savings more and promoting savings knowledge. Government can also help reducing necessary expenditure such as housing, education and transportation through fiscal policy (tax and government spending) by lower home loan interest, subsidize education fee and improve public transportation etc.

8.2 In term of promoting savings knowledge and savings conscious, the result of the study shows that most people do not realize the importance of savings and do not

plan for future/ financial planning. About 40% of employed persons have not yet saved. Promoting savings knowledge and create savings conscious should be the main policy to be done with income increase. Recommended measures are

(1) Educate people about the significance of savings. This should be a part in every school level so they see the importance of savings before entering work force. Savings should be announced as the national urgent agenda. Set up the campaign of "Savings for Secured Life" which could be common motivation for the whole society to realize the benefit of savings and create constant activities to accelerate the effect. All media such as radio, television, printed matters, local radio should be invited to join the promotion campaign. A governmental organization should be set up to host the country's savings in macro and micro levels for the harmony of this saving promotion.

(2) Promote personal financial planning and support private sector's financial planning service, covering population in the countryside.

(3) Provide basic financial education in order to improve basic knowledge of finance, investment, savings, financial management as well as financial risk. Doing so will allow workers to manage their savings and investment efficiently, both in terms of increasing savings level and increasing forms of savings which create opportunity to increase savings return. This basic financial knowledge should be included in all education levels.

(4) Promote knowledge through employer's organization. Employer organization both in government and private sectors must educate their employees about retirement pensions so they realize the saving necessity.

8.3 In terms of increasing financial mechanism efficiency, different saving promotion measures should be introduced according to target groups both for middle/ high income levels in the city and middle/ low income levels in the countryside.

(1) For employed persons with middle/ high level income in the city, government should continue current saving promotion through various forms of savings such as government pension fund, social security fund, Office of Private Education

Commission's financial assistance, retirement fund, life insurance, LTF, and RMF. Financial products should be more various, particularly pension fund-type life insurance is regarded as private sector's retirement savings. Currently, most of Thai people know and buy only saving-type life insurance. Tax Policy could be supporting measure. Special benefits for purpose specific savings such as savings for education or housing may also be introduced.

(2) For employed persons with middle/ low income in the countryside, government should support the role of government specific purpose financial institutions and local financial organizations. This policy partly helps local needs in terms of bank access (physically and psychologically) as well as helps reduce access cost for those in countryside. New channels of savings, such as post office, should also be considered.

(3) Strengthen local financial institution, in terms of administration, accounting, legal enforcement and internal audit, in order to increase customers' confidence and reduce the risk of financial loss.

(4) Government's specific purpose financial institutions, local financial organizations and government pension fund must be the main mechanism to promote financial knowledge, educating, supporting and introducing appropriate saving level and pattern for workers.

8.4 Develop government's pension fund scheme

(1) Government should help prepare retirement income security for those who do not have one such as establishing the national pension fund specifically for workers in informal sector. Local administrative organizations can be supporters.

(2) Government may increase savings by establishing National Retirement Fund as proposed by Ministry of Finance for those who already have retirement income security and for workers in informal sector who already have high saving potential such as workers in management levels, law administrations and high ranking bureaucrats.

8.5 Strengthen social protection network to help create living security for those who cannot save and have low capability to save. In order to lessen the loss from life uncertainty, government should promote the role of local financial institution as well as strengthen social protection network such as social welfare (disable/ accident/ disaster) and emergency loan fund. With government's assistance, people can reduce their precautionary savings and shift their asset accumulation into the one with more efficient and higher return.